

**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Факультет природничих наук
Кафедра біології та екології**

**Методичний комплекс для проведення лекційних
та практичних занять із дисципліни
«Природоохоронне законодавство
та екологічне право»
(для студентів спеціальності 101-Екологія)**

Підготовлений доц. кафедри біології та екології Шпарик В.Ю.

м. Івано-Франківськ - 2017

Лекція 1.

Основні поняття природоохоронних та екологічних правових відносин.

Екологічне право - самостійна галузь права, що регулює відносини у сфері взаємодії суспільства та людини з навколишнім природним середовищем з метою охорони життя та здоров'я громадян, захисту їх екологічних прав і свобод, раціонального природокористування й забезпечення якості навколишнього природного середовища на користь теперішнього часу та майбутнього поколінь людей.

Мета екологічного права:

- регулювання і забезпечення ефективного використання природних ресурсів;
- забезпечення якості навколишнього природного середовища;
- гарантування екологічної безпеки, реалізації і захисту екологічних прав громадян.

1.1. Міжнародне екологічне право.

Стокгольмська декларація з навколишнього середовища є базовим актом для міжнародного права навколишнього середовища. Вона - політико-правовий документ (так зване «м'яке право»). Дата і місце прийняття: 16 червня 1972 року, м. Стокгольм (Швеція).

Стокгольмська декларація була прийнята на Стокгольмській конференції з навколишнього середовища. День відкриття конференції (5 червня 1972 року) прийнято вважати Всесвітнім днем охорони довкілля (щодо цього питання на конференції було прийнято окрему резолюцію). Проведення Стокгольмської конференції у 1972 році стало переломним моментом у розвитку міжнародно-правової охорони навколишнього середовища, початком нового етапу розвитку міжнародно-правової охорони довкілля. На думку більшості дослідників у 1972 р. покладено початок формування нової галузі міжнародного права міжнародного права навколишнього середовища.

Стокгольмська декларація складається із преамбули та 26 статей-принципів. Декларація починається із визнання права людини жити у сприятливому довкіллі і обов'язку його охороняти (Принцип 1). Декларація визначила основні напрямки та принципи міжнародно-правової охорони довкілля у таких сферах як раціональне використання природних ресурсів, збереження флори і фауни, попередження забруднення довкілля (включаючи моря), зв'язок між охороною довкілля та соціально-економічним розвитком, демографічні питання, управління охороною довкілля, наукові дослідження та освіта.

Окрім визначення природоохоронних завдань і напрямків співпраці. Стокгольмська декларація вперше закріпила ряд міжнародно-правових принципів: принцип суверенного права держав розробляти свої природні ресурси та відповідальності за завдання шкоди довкіллю інших держав (*Принцип 21*), принцип співробітництва у вирішенні екологічних проблем (*Принцип 24*). Принципи (положення) Стокгольмської декларації призвели до виникнення

нових міжнародно-правових норм, принципів та інститутів галузі, хоча цей процес інколи затягувався на роки.

Проведення Стокгольмської конференції спонукало до ряду наукових міжнародних досліджень, які вийшли у 1972 р. Два таких дослідження мали значний вплив на розвиток міжнародного права навколишнього середовища — «Межі росту» (англ.: *Limits to Growth*, дослідження було виконане на замовлення Римського клубу) та звіт «Тільки одна Земля» (англ.: *Only one Earth*, спеціально розроблений на замовлення ООН та представлений на Стокгольмській конференції. Так, звіт «Тільки одна земля» вперше підняв питання взаємозв'язку між охороною навколишнього середовища та розвитком (зокрема, теза про те, що людство повинно взяти на себе зобов'язання з управління планетою).

1.2. *Екологічні правовідносини* - це суспільні відносини, що врегульовані нормами екологічного права.

Ці суспільні відносини включають в себе:

- суспільні відносини, пов'язані з вилученням речовин і енергії з природного середовища.

- суспільні відносини, пов'язані з використанням корисних властивостей природного об'єкта.

- суспільні відносини, пов'язані з внесенням у природне середовище речовин або енергії, які раніше не існували в природі або існували в незначних обсягах.

- суспільні відносини, що виникають у зв'язку з перетворенням природного об'єкта.

- суспільні відносини, які пов'язані з охороною природних об'єктів, що використовуються, і довкілля у цілому.

Відзначені суспільні відносини підпадають під дію спеціальних правових норм, які, ураховуючи специфіку сфери їх застосування, мають назву еколого-правових.

За галузевою спрямованістю виділяються природоресурсові відносини:

- земельні,

- гірничі,

- водні,

- фауністичні,

- відносини в галузі охорони атмосферного повітря,

- рослинного світу, включаючи ліси.

За спрямованістю на забезпечення екологічної безпеки виділяються еколого-правові норми, присвячені сферам, де виникають і мають вирішуватися екологічні проблеми:

- промисловість;

- сільське господарство;

- транспорт, енергетика;

- населенні пункти тощо.

Залежно від об'єктів правового регулювання виділяються:

- природоохоронні;

- антропоохоронні відношення.

Також залежно від характеру правових відносин виділяють:

- матеріальні;

- процесуальні.

За колом суб'єктів цих відносин виділяються правовідносини, учасниками яких є:

- органи державної влади;
- органи місцевого самоврядування;
- фізичні та юридичні особи.

Підставою виникнення екологічних відносин є юридичні факти, що виступають як події (відбуваються поза волею людини), або дії (результат вольової поведінки людини). Дії виявляють себе як правомірні або як правопорушення.

До підстав припинення екологічних правовідносин відносяться відповідні адміністративні акти, припинення існування чи діяльності юридичної особи, відмова від природокористування, закінчення строку договору, ліцензії, судові рішення і та ін.

1.3. *Методи екологічного права.* Під ними розуміють сукупність способів, прийомів і засобів впливу на суспільні відносини в галузі природокористування, охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки, а також реалізації екологічних прав і свобод громадян.

В теорії права виділяють два методи правового регулювання/

- метод влади і підпорядкування (метод субординації, імперативний метод);

- метод рівності учасників правових відносин (метод координації, диспозитивний метод).

Екологічному праву притаманні ті ж методи регулювання, що й іншим галузям права, але є й властиві тільки цій галузі. Це, насамперед, метод екологізації. Будь-яке природокористування має враховувати закони природи, підпорядковуватися їм.

Метод екологізації застосовується шляхом визначення у законодавстві:

- об'єктів природного середовища, які слід захищати від впливу антропогенної діяльності, чи використання яких потребує спеціального правового регулювання;

- органів, які здійснюють регулювання використання природних ресурсів, контролюють дотримання правил природокористування охорони довкілля;

- екологічних прав і обов'язків природокористувачів і власників природних ресурсів;

- екологічних вимог щодо всіх видів виробничої та іншої господарської та рекреаційної діяльності, які впливають на стан довкілля;

- юридичної відповідальності за порушення еколого-правових вимог і правил.

Метод екологізації реалізується через імперативний і диспозитивний підходи до регламентації діяльності суб'єктів екологічних правовідносин.

Імперативний підхід здійснюється шляхом встановлення обов'язкових для виконання приписів, заборон і обмежень щодо видів діяльності небезпечних для довкілля, пов'язаних із споживанням природних ресурсів.

Диспозитивний підхід залишає свободу дій, але в рамках, визначених правовими нормами.

Принципи екологічного права - основні системоутворюючі ідеї, закріплені в загально-правовій і екологічній доктринах держави, інших основних джерелах і нормах екологічного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей екологічної політики держави і що знаходять свою реалізацію в екологічних відносинах.

Розрізняють загально-правові та спеціальні (галузеві) принципи екологічного права.

До загально-правових принципів екологічного права відносяться:

- гласність і демократизм ухвалення екологічно значущих рішень;
- невідворотність відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічного законодавства;
- поєднання заходів стимулювання та юридичної відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу;
- міжнародна співпраця у сфері використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища;
- попереджувачий характер і превенція екологічних заходів;
- соціальна орієнтованість на формування екологічного світогляду в суспільстві;
- узгодженість екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства;
- об'єднання міждисциплінарних знань для досягнення сприятливого екологічного ефекту,
- прогнозування, планування і нормування якості навколишнього природного середовища;
- обов'язковість екологічної експертизи для екологічно значущих вирішень і об'єктів;
- платня за погіршення якості навколишнього природного середовища.

Об'єкти екологічного права:

- навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів;
- природні ресурси;
- території та об'єкти, що підлягають особливій охороні;
- здоров'я і життя людей.

Слід виділяти три категорії зазначених об'єктів:

- інтегровані, тобто навколишнє середовище;
- диференційовані, тобто окремі її компоненти;
- такі, що підлягають особливій охороні.

Суб'єкти екологічного права - учасники суспільних відносин. До них у сфері екологічних відносин відносяться особи, котрим відповідно до закону належить право природокористування, і на які покладено обов'язок щодо охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання, відтворення природних ресурсів.

За змістом прав та обов'язків усі суб'єкти екологічного права поділяються на:

- органи державної влади (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади);
- місцеві державні адміністрації;

- органи судової влади та прокуратури;
- органи місцевого самоврядування;
- юридичні особи;
- громадяни.

1.4. *Джерела екологічного права* - прийняті уповноваженими державними органами або органами місцевого самоврядування нормативно-правові акти та ратифіковані міжнародно-правові договори, правові норми яких регулюють суспільні екологічні відносини стосовно приналежності, використання, відтворення природних об'єктів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки з метою задоволення екологічних, економічних та інших інтересів суспільства.

Залежно від спеціалізації та призначення вони поділяються на дві групи: - ті, що регулюють спеціалізовані екологічні відносини, наприклад, закони України Про тваринний світ, Про рослинний світ, Про охорону атмосферного повітря, поресурсові кодекси (Земельний, Водний, Лісовий і Кодекс про надра);

- акти що регулюють певні екологічні відносини у складі інших суспільних відносин, наприклад, Закон України Про фермерське господарство.

Можна виділяти загальні та поресурсові екологічні нормативно-правові акти:

- акти, структурно спрямовані на використання та охорону навколишнього природного середовища як єдиного й інтегрованого об'єкта екологічних правовідносин, наприклад, Закон України Про охорону навколишнього природного середовища;

- акти, норми яких регламентують суспільні відносини щодо приналежності, використання, відтворення та охорони окремих природних ресурсів, наприклад, Закон України Про охорону атмосферного повітря.

Джерела права поділяються також:

- за часом дії (безстрокові, тимчасові);
- за територіальним масштабом дії;
- за колом осіб, на яких розповсюджується.

Поділяються також на акти законодавчої й виконавчої влади, акти органів місцевого самоврядування, а також інші джерела екологічного права.

Верховна Рада України приймає закони, кодекси.

Президент України приймає укази і розпорядження.

Кабінет Міністрів України видає постанови і розпорядження.

Центральні органи виконавчої влади (міністерства, державні служби, державні агентства) - накази.

Підзаконні акти міністерств, та відомств мають, відомчий, або міжвідомчий характер.

Органи місцевого самоврядування і місцеві органи виконавчої влади відповідно до Закону України від 21 травня 1997 року «Про місцеве самоврядування» в Україні приймають нормативно-правові рішення і розпорядження, які не повинні суперечити чинному екологічному законодавству. Вони обов'язкові для виконання всіма суб'єктами на підпорядкованій цим органам території.

Лекція 2

Повноваження з питань охорони навколишнього природного середовища органів державного управління загальної компетенції

2.1. Органи загальної компетенції з питань охорони навколишнього природного середовища.

Органами загальної компетенції, тобто органами, для яких повноваження з питань охорони навколишнього природного середовища є лише складовими загальних повноважень є:

- *Кабінет Міністрів України,*
- *місцеві державні адміністрації,*
- *виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах делегованих повноважень.*

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, відповідальним перед Президентом України та підконтрольним і підзвітним Верховній Раді України.

Відповідно до свого статусу Кабінет Міністрів України здійснює різноманітні функції, в тому числі і в сфері охорони навколишнього природного середовища:

- здійснює реалізацію визначеної Верховною Радою України екологічної політики;
- забезпечує розробку державних цільових, міждержавних екологічних програм;
- координує діяльність центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища;
- встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів;
- встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, а також порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами;
- приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;
- організує екологічне виховання та екологічну освіту громадян;
- керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища.

До компетенції обласних державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» належить:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на відповідній території;
- участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища;
- участь у розробленні стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;
- проведення державної екологічної експертизи;
- затвердження за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, для підприємств, установ і організацій лімітів використання природних ресурсів (крім природних ресурсів загальнодержавного значення), скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (крім скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами відповідної території);

- видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства.

Положення про Департамент екології та природних ресурсів обласної державної адміністрації затверджується відповідним рішенням голови обласної державної адміністрації.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад:

- здійснюють реалізацію рішень відповідних рад;
- координують діяльність підприємств, установ та організацій, розташованих на території відповідно села, селища, міста, незалежно від форм власності та підпорядкування;
- організують розробку місцевих екологічних програм;
- затверджують за поданням обласних, державних адміністрацій, для підприємств, установ та організацій ліміти використання природних ресурсів, за винятком ресурсів загальнодержавного значення, ліміти скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, за винятком скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення або навколишнього природного середовища за межами відповідно села, селища, міста;
- організують збір, переробку, утилізацію і захоронення відходів на своїй території;
- формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів;
- погоджують поточні та перспективні плани роботи підприємств, установ та організацій з питань охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;
- забезпечують систематичне та оперативне інформування населення, підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища, захворюваності населення;
- організують екологічну освіту та екологічне виховання громадян;
- приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

2.1. Органи державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища спеціальної компетенції та повноважень.

Органами державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища спеціальної компетенції, а також які мають спеціальні повноваження в даній галузі є:

- Міністерство екології та природних ресурсів України;
- Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України;
- Міністерство аграрної політики та продовольства України;
- Державна санітарно-епідеміологічна служба України;
- Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру;
- Державна служба геології і надр України;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- Державне агентство водних ресурсів України;
- Державне агентство лісових ресурсів України;
- Державне агентство рибного господарства України;
- Державне агентство України з управління зоною відчуження;
- Державна екологічна інспекція України.

2.1.1. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди), затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. №32.

До компетенції Мінприроди - центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та

використання природних ресурсів згідно з Законом України Про охорону навколишнього природного середовища належить:

- забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;
- організація моніторингу навколишнього природного середовища, створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, положення про яку затверджується Кабінетом Міністрів України;
- затвердження нормативів, правил, участь у розробці стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;
- одержання безоплатно від центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій інформації, необхідної для виконання покладених на нього завдань;
- керівництво заповідною справою, ведення Червоної книги України;
- координація роботи інших спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;
- здійснення міжнародного співробітництва з питань охорони навколишнього природного середовища, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду в цій галузі, організація виконання зобов'язань України відповідно до міжнародних угод з питань охорони навколишнього природного середовища;
- встановлення порядку надання інформації про стан навколишнього природного середовища;
- встановлення порядку організації та проведення публічних слухань або відкритих засідань з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище;
- здійснення процедури попередньої обґрунтованої згоди відповідно до вимог Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття щодо можливості транскордонного переміщення генетично модифікованих організмів, призначених для умисного введення в навколишнє природне середовище;
- видача документів дозвільного характеру в галузі охорони навколишнього природного середовища.

2.1.2. Положення про Державну екологічну інспекцію України, (Держекоінспекція) затверджено Указом Президента України від 13 квітня 2011 року №454/2011.

До компетенції Державної екологічної інспекції України - центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів згідно з Законом України Про охорону навколишнього природного середовища належить:

а) організація і здійснення у межах компетенції державного нагляду (контролю) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами - нерезидентами вимог законодавства:

- про екологічну та радіаційну безпеку;
- про використання та охорону земель;
- про охорону і раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів;
- про охорону атмосферного повітря;
- про охорону, захист, використання та відтворення лісів;
- про охорону, утримання і використання зелених насаджень;
- про використання, охорону і відтворення рослинного світу;
- про охорону, раціональне використання та відтворення тваринного світу;

- щодо дотримання правил створення, поповнення, зберігання, використання та державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій і торгівлі ними;
- під час ведення мисливського господарства та здійснення полювання;
- про збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної та Зеленої книг України, формування, збереження і використання екологічної мережі;
- про природно-заповідний фонд;
- про охорону, використання і відтворення риби та інших водних живих ресурсів;
- у сфері хімічних джерел струму в частині забезпечення екологічної безпеки виробництва хімічних джерел струму та утилізації відпрацьованих хімічних джерел струму, ведення обліку обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію;

- щодо дотримання вимог реєстрації в судових документах операцій із шкідливими речовинами та сумішами;

- щодо наявності дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, дотримання їх умов;

- про біологічну та генетичну безпеку щодо біологічних об'єктів природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритій системі;

б) здійснення екологічного та радіологічного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України.

У пунктах пропуску через державний кордон України екологічний контроль окремих товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту), здійснюється митними органами у формі попереднього документального контролю;

в) обмеження чи зупинення (тимчасове) діяльності підприємств і об'єктів незалежно від їх підпорядкування та форми власності, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог дозволів на використання природних ресурсів, з перевищенням нормативів гранично допустимих викидів впливу фізичних та біологічних факторів і лімітів скидів забруднюючих речовин;

г) складання протоколів про адміністративні правопорушення та розгляд справ про адміністративні правопорушення, накладення адміністративних стягнень у випадках, передбачених законом;

г) пред'являти претензії про відшкодування збитків і втрат, заподіяних державі в результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

д) одержання безоплатно в установленому порядку необхідних для виконання покладених на нього завдань інформації, документів і матеріалів від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій усіх форм власності та їх посадових осіб, фізичних осіб;

е) надання обов'язкових до виконання приписів щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства з питань, що належать до його компетенції, та здійснення контролю за їх виконанням;

є) зупинка транспортних (у тому числі плавучих) засобів та проведення їх огляду, огляд знарядь добування об'єктів рослинного та тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів) у місцях їх добування, зберігання, переробки та реалізації;

ж) вилучення у встановленому порядку в осіб знарядь добування об'єктів тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів), транспортних (у тому числі плавучих) засобів, обладнання та предметів, що є знаряддям добування об'єктів тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів), незаконно добутих природних ресурсів і продукції, що з них вироблена, а також відповідних документів (ліцензій, дозволів тощо);

з) здійснення відповідно до закону фотографування, звукозапису, кіно- і відсозйомки, у тому числі з літальних апаратів та із застосуванням космічних технологій, як допоміжного засобу для запобігання та розкриття правопорушень;

и) виконання відбору проб та інструментально-лабораторні вимірювання показників складу та властивостей викидів стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря, вод

ляльних, баластних, зворотних, поверхневих, морських, вимірювання показників складу та властивостей підземних вод у пробах із спостерсжувальних свердловин на об'єктах, що обстежуються; вимірювання показників складу та властивостей викидів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря та екологічних показників нафтопродуктів

(бензину автомобільного і дизельного палива), які реалізуються шляхом оптової та роздрібної торгівлі суб'єктами господарювання;

і) внесення в установленому порядку до органів державної влади та органів місцевого самоврядування вимог щодо приведення у відповідність із законодавством прийнятих ними рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання, відтворення та охорони природних ресурсів;

ї) надання центральним органам виконавчої влади, їх територіальним органам, місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування приписів щодо зупинення дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, ліцензій, сертифікатів, висновків, рішень, лімітів, квот, погоджень, свідоцтв на спеціальне використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, поводження з небезпечними хімічними речовинами, транскордонне переміщення об'єктів рослинного і тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів), ліцензій на проведення землевпорядних та землеоціночних робіт, а також щодо встановлення нормативів допустимих рівнів шкідливого впливу на стан навколишнього природного середовища;

й) вживати в установленому порядку заходів досудового врегулювання спорів, виступати позивачем та відповідачем у судах;

к) викликати громадян для одержання усних та письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними вимог законодавства про охорону, використання та відтворення тваринного світу.

Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюється й іншими центральними органами виконавчої влади, завданням яких є забезпечення реалізації державної політики в окремих галузях економіки чи сферах управління.

Повноваження таких центральних органів виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища можуть мати галузевий характер, тобто поширюватися на певну сферу економіки (промисловість, енергетику, сільське господарство, транспорт тощо), або функціональний характер, тобто спрямовані на здійснення певної державної функції (статистичного обліку, розробки стандартів, управління фінансами, організації науки тощо) з правом у межах своєї спрямованості координувати діяльність інших органів державного управління.

Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Мінрегіон), затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 р. № 197.

Поряд з іншими основними завданнями Мінрегіон забезпечує формування та реалізацію державної політики щодо:

- збереження традиційного характеру середовища населених пунктів;
- благоустрою населених пунктів;
- поводження з побутовими відходами;
- питної води та питного водопостачання;
- охорони земель (крім використання та охорони земель сільськогосподарського призначення).

2.1.3. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики України), затверджено Указом Президента України від 23 квітня 2011 року № 500/2011.

Поряд з іншими завданнями Мінагрополітики є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної політики в галузях:

- рибного господарства та рибної промисловості;

- охорони, використання та відтворення водних живих ресурсів;
- регулювання рибальства ветеринарної медицини;
- безпечності харчових продуктів;
- у сферах карантину та захисту рослин;
- охорони прав на сорти рослин;
- земельних відносин та топографо-геодезичної і картографічної діяльності;
- лісового та мисливського господарства;
- нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі.

2.1.4. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство), затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. № 521.

Держлісагентство є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства і який реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства.

Основними завданнями Держлісагентства є:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері лісового та мисливського господарства, а також: охорони, захисту, раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, мисливських тварин, підвищення ефективності лісового та мисливського господарства;
- здійснення державного управління, регулювання й контролю у сфері лісового та мисливського господарства;
- розроблення й організація виконання загальнодержавних, міждержавних і регіональних програм у сфері захисту, підвищення продуктивності, раціонального використання і відтворення лісів, а також участь у розробленні та виконанні таких програм з питань використання і відтворення мисливських тварин, розвитку мисливського господарства.

2.1.5. Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України, (Держсанепідслужба України) затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 400/2011.

Держсанепідслужба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я України.

Держсанепідслужба України утворюється для забезпечення реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.

На Держсанепідслужбу, зокрема, покладено:

- здійснення контролю і нагляду за додержанням санітарного законодавства, державних стандартів, критеріїв і вимог, спрямованих на забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення;
- забезпечення відповідно до законодавства проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи;
- вивчення, аналіз і прогнозування показників стану здоров'я населення залежно від стану середовища життєдіяльності людини;
- взяття участі в розробці заходів, спрямованих на недопущення шкідливого впливу факторів довкілля на здоров'я людини;
- затвердження відповідно до законодавства державних санітарних норм, правил, гігієнічних нормативів; встановлення в межах своєї компетенції державних стандартів якості питної води;
- взяття участі в розробці та введенні в дію екологічних нормативів і норм радіаційної безпеки;
- погодження в установленому законодавством порядку всіх державних стандартів, технічних умов, промислових зразків, іншої нормативно-технічної документації об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я населення тощо.

2.1.5. Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр), затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 15.

Держгеокадастр є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства і який реалізує державну політику у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності та земельних відносин, а також у сфері Державного земельного кадастру.

Поряд з іншими завданнями Держгеокадастр здійснює:

- заходи щодо вдосконалення порядку ведення обліку і підготовки звітності з охорони земель (крім земель сільськогосподарського призначення);
- забезпечує підготовку та здійснення організаційних, економічних, екологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання та охорону земель, їх захист від шкідливого антропогенного впливу,
- дотримання режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

2.1.6. Положення про Державну службу геології і надр України (Держгеонадра України), затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року N391/2011.

Держгеонадра України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України.

Поряд з іншими завданнями Держгеонадра забезпечує:

- реалізацію державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр;
- здійснює державний контроль за раціональним і ефективним використанням надр України, виконанням вимог щодо охорони надр;
- виявляє недіючі свердловини на воду і вживає заходів щодо їх ліквідації або ремонту і подальшого використання;
- веде державний облік підземних вод та водного кадастру;
- здійснює державний облік родовищ, запасів і проявів корисних копалин;
- видає у встановленому порядку спеціальні дозволи на видобування корисних копалин; будівництво та експлуатацію підземних споруд;
- здійснює комплексне геологічне картування територій для детального сейсмічного районування.

2.1.7. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), затверджено Указом Президента України від 16 січня 2013 року № 20/2013, її діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра оборони України.

Поряд з іншими, завданнями ДСНС України:

- реалізує державну політику у сфері гідрометеорологічної діяльності;
- організує та координує здійснення заходів у сфері радіаційного і хімічного захисту, здійснює заходи щодо захисту населення і територій у разі виникнення радіаційних аварій та надзвичайних ситуацій, пов'язаних із виливом (викидом) небезпечних хімічних речовин;
- координує діяльності інших державних органів у сфері гідрометеорологічної діяльності та контролює за застосуванням засобів вимірювальної техніки і методик виконання гідрометеорологічних спостережень, обробки даних спостережень та їх зберігання;
- веде державний водний кадастр за розділом «поверхневі води» та державний облік поверхневих вод;
- здійснює моніторинг забруднення навколишнього природного середовища на пунктах державної системи гідрометеорологічних спостережень: атмосферного повітря в населених пунктах та опадів (вміст забруднюючих речовин, у тому числі радіонуклідів, транскордонне перенесення забруднюючих речовин); снігового покриву; річкових, озерних (гідрохімічні та гідробіологічні показники, у тому числі радіонукліди) та морських вод (гідрохімічні показники); ґрунтів різного призначення (вміст залишкової кількості пестицидів та важких

металів); радіаційної обстановки (визначення експозиційної дози гамма-випромінювання); повеней, паводків, селів;

- здійснює прогнозування погоди, гідрологічного режиму водних об'єктів, небезпечних і стихійних гідрометеорологічних явищ, урожайності сільськогосподарських культур;

- здійснює державний нагляд умов зберігання, транспортування, знешкодження, утилізації, видалення і захоронення небезпечних речовин та виробів, що містять такі речовини;

- надає органам державної влади, органам місцевого самоврядування і населенню безоплатну інформацію загального користування про фактичні та очікувані зміни гідрометеорологічних умов і стану навколишнього природного середовища, попередження про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища, а також здійснює гідрометеорологічне обслуговування суб'єктів господарювання, діяльність яких залежить від гідрометеорологічних умов, у тому числі підприємств енергетики, агропромислового комплексу, комунального господарства, цивільної авіації та інших видів транспорту;

- взаємодіє з міжнародними організаціями і національними гідрометеорологічними службами інших держав, представляє Україну у Всесвітній метеорологічній організації, бере участь у межах компетенції в реалізації Рамкової конвенції ООН Про зміну клімату.

2.1.8. Положення про Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство), затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 393.

Держводагентство є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через

Міністра екології та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

Основними завданнями Держводагентства є:

- підготовка пропозицій щодо формування державної політики у сфері розвитку водного господарства, меліорації земель, забезпечення потреб населення і галузей національної економіки у водних ресурсах;

- здійснення в цій сфері єдиної технічної політики, впровадження досягнень науки і техніки, нових технологій, передового досвіду роботи та забезпечення реалізації цієї політики;

- розроблення й участь у реалізації загальнодержавних, міждержавних і регіональних програм використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів;

- забезпечення задоволення потреб населення та галузей національної економіки у водних ресурсах і проведення їх міжбасейнового перерозподілу;

- здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням шкідливій дії вод і ліквідацією її наслідків, включаючи протипаводковий захист сільських населених пунктів і земель.

Положення про Державне агентство рибного господарства України (Держрибагентство України), затверджено Указом Президента України від 16 квітня 2011 року № 484/2011, його діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України.

Поряд з іншими завданнями Держрибагентства України є:

- реалізація державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, регулювання рибальства;

- внесення на розгляд Міністрові пропозицій щодо формування державної політики у цій сфері.

2.1.9. Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ) затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 564. ДАЗВ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів та який реалізує державну політику у сфері управління зоною відчуження.

Поряд з іншим, завданнями ДАЗВ є:

- перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами;

- внесення на розгляд Міністра екології та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему;

- поводження з радіоактивними відходами.

Лекція 3.

Правові основи захисту довкілля

3.1 Екологічні права та обов'язки громадян

Екологічні права громадян - сукупність юридичних можливостей і засобів, які спрямовані на задоволення потреб громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки.

Екологічні права громадян належать до конституційних прав людини (ст. 50 Конституції України).

Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Екологічні права і обов'язки громадян встановлені Законом України Про охорону навколишнього природного середовища, згідно з яким Кожний громадянин України має право на:

- безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище;
 - участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань;
 - участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;
 - здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;
 - об'єднання в громадські природоохоронні формування;
 - вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом;
 - участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи;
 - одержання екологічної освіти;
 - подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище;
 - оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом.
- Екологічні права громадян забезпечуються:

- проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;
- обов'язком центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації об'єктів економіки;
- участю громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища;
- здійсненням державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- створенням та функціонуванням мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації.

Діяльність, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав, підлягає припиненню.

Місцеві ради, органи державної влади в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.

Порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Громадяни України зобов'язані:

- берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки, інших екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів;
- не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів;
- вносити штрафи за екологічні правопорушення;
- компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне середовище.

3.2 Право природокористування (загальні положення). Право власності на природні ресурси та комплекси

Згідно зі ст. 13. Конституції України Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні

ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Порядок регулювання використання природних ресурсів встановлено Законом України Про охорону навколишнього природного середовища.

Використання природних ресурсів в Україні здійснюється в порядку загального і спеціального використання природних ресурсів.

Законодавством України громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством України.

В порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, - на пільгових умовах.

Природні ресурси поділяються на ресурси загальнодержавного і місцевого значення

До природних ресурсів загальнодержавного значення належать:

- територіальні та внутрішні морські води;
- природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони;
- атмосферне повітря;
- підземні води;
- поверхневі води, що знаходяться або використовуються на території більш як однієї області;
- лісові ресурси державного значення;
- природні ресурси в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;
- дикі тварини, які перебувають у стані природної волі в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, інші об'єкти тваринного світу, на які поширюється дія Закону України Про тваринний світ і які перебувають у державній власності, а також об'єкти тваринного світу, що у встановленому законодавством порядку набуті в комунальну або приватну власність і визнані об'єктами загальнодержавного значення;
- корисні копалини, за винятком загальнопоширених.

До природних ресурсів місцевого значення належать природні ресурси, не віднесені законодавством України до природних ресурсів загальнодержавного значення.

Використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з дотриманням обов'язкових екологічних вимог:

- раціонального і економного використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій;

- здійснення заходів щодо запобігання псуванню, забрудненню, виснаженню природних ресурсів, негативному впливу на стан навколишнього природного середовища;
- здійснення заходів щодо відтворення відновлюваних природних ресурсів;
- застосування біологічних, хімічних та інших методів поліпшення якості природних ресурсів, які забезпечують охорону навколишнього природного середовища і безпеку здоров'я населення;
- збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, що підлягають особливій охороні;
- здійснення господарської та іншої діяльності без порушення екологічних прав інших осіб;
- здійснення заходів щодо збереження і невиснажливого використання біологічного різноманіття під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням з генетично модифікованими організмами.

При використанні природних ресурсів має забезпечуватися виконання й інших вимог, встановлених цим Законом та іншим законодавством України.

3.3 Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення та територій, охорони навколишнього середовища

Екологічна безпека є такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Основні засади правового регулювання забезпечення екологічної безпеки визначені Законом України Про охорону навколишнього природного середовища.

1. Екологічні вимоги до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів:

- необхідно забезпечувати екологічну безпеку людей, раціональне використання природних ресурсів, додержання нормативів шкідливих впливів на навколишнє природне середовище;
- повинні передбачатися вловлювання, утилізація, знешкодження шкідливих речовин і відходів або повна їх ліквідація;
- підприємства повинні бути обладнані спорудами, устаткуванням і пристроями для очищення викидів і скидів або їх знешкодження, зменшення впливу шкідливих факторів, а також приладами контролю за кількістю і складом забруднюючих речовин та за характеристиками шкідливих факторів;
- проекти господарської та іншої діяльності повинні мати матеріали оцінки її впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей, яка здійснюється з урахуванням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічної ємкості даної території, стану навколишнього природного середовища в місці, де планується розміщення об'єктів, екологічних прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу шкідливих факторів та об'єктів на навколишнє природне середовище;

- забороняється введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, на яких не забезпечено в повному обсязі додержання всіх екологічних вимог і виконання заходів, передбачених у проектах на будівництво та реконструкцію;
- діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду.

2. Охорона навколишнього природного середовища при застосуванні засобів захисту рослин, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів:

підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані додержувати правил транспортування, зберігання і застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів, з тим щоб не допустити забруднення ними або їх складовими навколишнього природного середовища і продуктів харчування;

при створенні нових хімічних препаратів і речовин, інших потенційно небезпечних для навколишнього природного середовища субстанцій повинні розроблятися та затверджуватися у встановленому законодавством порядку допустимі рівні вмісту цих речовин у об'єктах навколишнього природного середовища та продуктах харчування, методи визначення їх залишкової кількості та утилізації після використання;

вміст природних та штучних домішок, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища або здоров'я людей, у таких препаратах, а також сировині, що використовується для їх виробництва, не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених відповідно до законодавства;

- екологічні вимоги при виробництві, зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні, захороненні токсичних та інших небезпечних для навколишнього природного середовища і здоров'я людей речовин, віднесення хімічних речовин до категорії токсичних та їх класифікація за ступенем небезпечності визначаються нормативними документами на підставі висновку державної екологічної експертизи і погоджуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, і центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища;

- перелік пестицидів та агрохімікатів, дозволених для використання в Україні, регламенти їх застосування, а також щорічні доповнення до нього визначаються в установленому законодавством порядку.

3. Охорона навколишнього природного середовища від неконтрольованого та шкідливого біологічного впливу:

- підприємства, установи та організації зобов'язані забезпечувати екологічно безпечне виробництво, зберігання, транспортування, використання, знищення, знешкодження і захоронення мікроорганізмів, інших біологічно активних речовин та продуктів біотехнології, а також інтродукцію, акліматизацію і реакліматизацію тварин і рослин, розробляти і здійснювати заходи щодо запобігання та ліквідації наслідків шкідливого впливу біологічних факторів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини.

- створення нових штамів мікроорганізмів та біологічно активних речовин здійснюється за наявності оцінки їх впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людей;

- при створенні зазначених організмів і речовин повинні розроблятися нормативи гранично допустимих концентрацій, методи визначення цих організмів та речовин у навколишньому природному середовищі і продуктах харчування.

4. Охорона навколишнього природного середовища від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів та радіоактивного забруднення:

- місцеві ради, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні своєї діяльності зобов'язані вживати необхідних заходів щодо запобігання та недопущення перевищення встановлених рівнів акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини в населених пунктах, рекреаційних і заповідних зонах, а також в місцях масового скупчення і розмноження диких тварин;

- підприємства, установи та організації, що здійснюють господарську чи іншу діяльність, пов'язану з використанням радіоактивних речовин у різних формах і з будь-якою мстою, зобов'язані забезпечувати екологічну безпеку цієї діяльності, що виключала б можливість радіоактивного забруднення навколишнього природного середовища та негативного впливу на здоров'я людей у процесі видобутку, збагачення, транспортування, переробки, використання та захоронення радіоактивних речовин.

Лекція 4.

Економіко-правовий механізм та екологічні правопорушення в сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища

4.1. Економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища передбачають:

- а) взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні навколишнього природного середовища на основі економічних важелів;
- б) визначення джерел фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; в) встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище;
- г) встановлення ставок екологічного податку;
- д) надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- е) відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України, та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів.

Ліміти використання природних ресурсів встановлюються в порядку, що визначається обласними радами, крім випадків, коли природні ресурси мають загальнодержавне значення. Ліміти використання природних ресурсів загальнодержавного значення

встановлюються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Ліміти скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та

інших видів шкідливого впливу в цілому на території областей або окремих регіонів встановлюються:

- у разі якщо це призводить до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, територій інших областей, – центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- в інших випадках – у порядку, що встановлюється обласними радами, за поданням обласних державних адміністрацій.

Кошти від *екологічного податку* (за винятком тих, що справляються за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк) зараховуються до державного і місцевих бюджетів згідно з Бюджетним кодексом України. Для фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища утворюються Державний, та місцеві *фонди охорони навколишнього природного середовища* у складі відповідного місцевого бюджету за місцем заподіяння екологічної шкоди за рахунок:

- а) частини екологічного податку згідно із законом;
- б) частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством; в) цільових та інших добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян.

4.2. *Розподіл коштів екологічного податку*, що надходять до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, здійснюється відповідними обласними, радами за поданням обласних державних адміністрацій. Державний фонд охорони навколишнього природного середовища утворюється за рахунок:

- а) частини екологічного податку згідно із законом;
- б) добровільних внесків підприємств, установ, організацій, громадян та інших надходжень;

г) частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством.

4.3. *Розподіл коштів*, що надходять до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. Кошти місцевих і Державного фондів охорони навколишнього природного середовища можуть використовуватись тільки для цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, в тому числі наукових досліджень з цих питань ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також заходів для зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища на здоров'я населення. Положення про місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища затверджуються місцевими радами, а Державного фонду охорони навколишнього природного середовища – Кабінетом Міністрів України.

В Україні можуть утворюватись й інші фонди для стимулювання і фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

В Україні здійснюється *стимулювання раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища* шляхом:

а) надання пільг при оподаткуванні підприємств, установ, організацій і громадян в разі реалізації ними заходів щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, при переході на маловідходні і ресурсо- і енергозберігаючі технології, організації виробництва і впровадженні очисного обладнання і устаткування для утилізації та знешкодження відходів, а також приладів контролю за станом навколишнього природного середовища та джерелами викидів і скидів забруднюючих речовин, виконанні інших заходів, спрямованих на поліпшення охорони навколишнього природного середовища;

- б) надання на пільгових умовах короткострокових і довгострокових позичок для реалізації заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища;
- в) встановлення підвищених норм амортизації основних виробничих природоохоронних фондів;
- г) звільнення від оподаткування фондів охорони навколишнього природного середовища;
- д) передачі частини коштів фондів охорони навколишнього природного середовища на договірних умовах підприємствам, установам, організаціям і громадянам на заходи для гарантованого зниження викидів і скидів забруднюючих речовин і зменшення шкідливих фізичних, хімічних та біологічних впливів на стан навколишнього природного середовища, на розвиток екологічно безпечних технологій та виробництв;
- е) надання можливості отримання природних ресурсів під заставу. В Україні здійснюється *добровільне і обов'язкове державне та інші види страхування* громадян та їх майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. З метою врахування екологічних вимог у процесі приватизації чи корпоратизації об'єктів права державної власності, іншої зміни форми власності чи зміни суб'єктів права власності на об'єкти, а також для потреб екологічного страхування, оренди майна, набуття права власності на майно та земельні ділянки, створення, функціонування і сертифікації систем екологічного управління, при здійсненні іншої діяльності в Україні проводиться добровільний чи обов'язковий *екологічний аудит*. Порядок екологічного страхування та екологічного аудиту визначається *Законом України Про екологічний аудит*.

4.4. Екологічні правопорушення. Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища несуть особи, винні у:

- а) порушенні прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище;
- б) порушенні норм екологічної безпеки;

- в) порушенні вимог законодавства України при проведенні екологічної експертизи, в тому числі поданні завідомо неправдивого експертного висновку;
- г) невиконанні вимог державної екологічної експертизи;
- д) фінансуванні і впровадженні у виробництво нових технологій і устаткування без позитивного висновку державної екологічної експертизи;
- е) порушенні екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів;
- є) допущенні наднормативних, аварійних і залпових викидів і скидів забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище;
- ж) перевищенні лімітів та порушенні інших вимог використання природних ресурсів;
- з) самовільному спеціальному використанні природних ресурсів;
- і) невжитті заходів щодо попередження та ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище;
- ї) невиконанні розпоряджень органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, та вчиненні опору їх представникам;
- й) порушенні природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні та захороненні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних радіоактивних речовин та відходів;
- к) невиконанні вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших територій, що підлягають особливій охороні, видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України;
- л) відмові від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела забруднення, у приховуванні випадків аварійного забруднення навколишнього природного середовища або фальсифікації відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення;

м) пониженні честі і гідності працівників, які здійснюють контроль в галузі охорони навколишнього природного середовища, посяганні на їх життя і здоров'я;

н) порушенні природоохоронних вимог під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням з генетично модифікованими організмами.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в порядку та розмірах, встановлених законодавством України.

Застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів. Незаконно добуті в природі ресурси та виготовлена з них продукція підлягають безоплатному вилученню – *конфіскації*.

Посадові особи та спеціалісти, винні в порушенні вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, згідно з рішеннями їх органів управління позбавляються премій за основними результатами господарської діяльності повністю або частково.

Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі.

Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування недержаних витрат за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не

доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

Визначення складу екологічних правопорушень і злочинів, порядок притягнення винних до адміністративної та кримінальної відповідальності за їх вчинення встановлюються Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України.

Лекція 5

Правове регулювання охорони та використання земель.

Усі природні ресурси в єдиному біогеоценозі пов'язані між собою, але центральною, цементуючою ланкою є земля, яка виступає перш за все як територіальна база. Саме завдяки цьому фактору вона має безпосередній зв'язок з усіма іншими природними ресурсами: надрами, рослинним світом, водами та ін. Правова охорона земель являє собою систему врегульованих нормами права організаційних, економічних та інших спеціальних відносин щодо забезпечення:

- раціонального використання земельного фонду країни;*
- запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту;*
- захисту земель від шкідливих антропогенних виливів;*
- відтворення та підвищення родючості ґрунтів,*
- продуктивності земель лісового фонду;*
- забезпечення особливого правового режиму земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.*

Земельний кодекс України присвячує охороні земель спеціальний розділ, правові приписи якого знайшли свій розвиток та реалізацію в Законі України Про охорону земель. Законом визначено:

- основні поняття і терміни у сфері охорони земель;*
- принципи державної політики;*
- повноваження органів державної влади і органів місцевого самоврядування в галузі охорони земель;*
- органи, які здійснюють регулювання в галузі охорони земель;*
- порядок контролю у галузі охорони земель;*
- систему заходів у галузі охорони земель;*

Органи, які здійснюють регулювання в галузі охорони земель:

- Верховна Рада України;*
- Кабінет Міністрів України;*

- місцеві державні адміністрації;
- органи місцевого самоврядування;
- спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади в галузі охорони земель що забезпечують формування, реалізують державну політику у сфері земельних відносин та у сфері охорони навколишнього природного середовища, реалізують державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі та охорони навколишнього природного середовища.

До повноважень Верховної Ради України належать:

- визначення засад державної політики в галузі використання та охорони земель;
- затвердження загальнодержавних програм щодо використання та охорони земель.

До повноважень обласних рад належать:

- забезпечення реалізації державної політики щодо використання та охорони земель;
- участь у реалізації загальнодержавних програм щодо використання та охорони земель на відповідній території;
- затвердження та участь у реалізації регіональних програм щодо використання та охорони земель, підвищення родючості ґрунтів.

До повноважень районних рад на території району належать:

- забезпечення реалізації державної політики щодо використання та охорони земель;
- участь у реалізації регіональних програм щодо використання та охорони земель, підвищення родючості ґрунтів;
- координація діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, на територіальному рівні; – організація землеустрою та затвердження документації із землеустрою щодо охорони земель відповідно до закону.

Повноваження районних у містах рад визначають міські ради. До повноважень сільських, селищних, міських рад належать:

- розробка, затвердження і реалізація цільових програм та документації із землеустрою щодо охорони земель відповідно до закону;
- установлення обмежень у використанні, тимчасова заборона (зупинення) чи припинення використання земельної ділянки громадянами та юридичними особами в разі порушення ними вимог законодавства в галузі охорони земель;
- здійснення контролю за використанням та охороною земель комунальної власності;
- економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель відповідно до закону.

До повноважень Кабінету Міністрів України належать:

- реалізація державної політики в галузі використання та охорони земель; – розроблення і забезпечення виконання загальнодержавних програм використання та охорони земель;
- розробка і затвердження в межах своїх повноважень нормативноправових актів у галузі охорони земель;
- установлення порядку проведення моніторингу земель;
- координація діяльності органів виконавчої влади в галузі охорони земель.

До повноважень місцевих державних адміністрацій належать:

- забезпечення реалізації державної політики щодо використання та охорони земель;
- участь у розробленні та забезпеченні виконання загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм у галузі використання та охорони земель;
- здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, пов'язаних з вилученням (викупом) земельних ділянок;
- координація здійснення державного контролю за використанням та охороною земель;
- економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель відповідно до закону;

– устанавлення обмежень (обтяжень) у використанні, тимчасова заборона (зупинення) чи припинення використання земельної ділянки громадянами та юридичними особами в разі порушення ними вимог законодавства в галузі охорони земель.

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері земельних відносин, належать:

- розроблення загальнодержавних і регіональних програм відтворення родючості ґрунтів;*
- забезпечення формування державної політики з використання та охорони земель;*
- організація розроблення в установленому законом порядку стандартів, норм і правил з охорони та підвищення родючості ґрунтів;*
- розроблення рекомендацій та заходів щодо забезпечення родючості ґрунтів і застосування агрохімікатів;*
- розроблення механізмів економічного стимулювання впровадження заходів щодо використання та охорони земель і підвищення родючості ґрунтів;*
- затвердження порядку здійснення державного нагляду і контролю за дотриманням законодавства про пестициди та агрохімікати в галузі рослинництва;*
- затвердження порядку одержання документів, матеріалів та іншої інформації, необхідної для здійснення державного контролю над використанням і охороною земель;*
- затвердження методичних рекомендацій для сільськогосподарських підприємств будь-якої форми власності з питань використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, впровадження новітніх ресурсоенергоощадних технологій та сучасних технічних засобів і обладнання.*

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, належать:

- участь у реалізації загальнодержавних і регіональних програм охорони земель;*
- здійснення моніторингу та охорони земель;*

– забезпечення проведення моніторингу ґрунтів та агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення;

– забезпечення здійснення природно-сільськогосподарського, екологоекономічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель;

– впровадження рекомендацій та заходів щодо забезпечення родючості ґрунтів і застосування агрохімікатів;

– забезпечення підготовки та здійснення організаційних, економічних, екологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання та охорону земель, їх захист від шкідливого антропогенного впливу, дотримання режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, інших територій та об'єктів екомережі;

– здійснення заходів щодо вдосконалення порядку ведення обліку і підготовки звітності з регулювання земельних відносин, використання та охорони земель, формування екомережі.

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, належать здійснення державного контролю щодо використання та охорони земель за:

– веденням державного обліку і реєстрації земель, достовірністю інформації про наявність та використання земель;

– виконанням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту під час проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, пов'язаних із порушенням ґрунтового покриву, своєчасного проведення рекультивації порушених земель в обсягах, передбачених робочим проектом землеустрою;

– дотриманням правил, установленого режиму експлуатації протиерозійних, гідротехнічних споруд, збереженням захисних насаджень і межових знаків;

– розміщенням, проектуванням, будівництвом та введенням у дію об'єктів, які негативно впливають або можуть негативно вплинути на стан земель;

– здійсненням заходів, передбачених робочими проектами землеустрою, стосовно захисту земель від водної і вітрової ерозії, селів, підтоплення, заболочення, засолення, солонцювання, висушування, ущільнення та інших процесів, що призводять до погіршення стану земель, а також щодо недопущення власниками та користувачами земельних ділянок псування земель шляхом їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, заростання чагарниками, дрібноліссям та бур'янами.

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, належать:

- участь у розробленні загальнодержавних і регіональних програм використання та охорони земель;
- участь у підготовці нормативно-правових актів у галузі охорони земель.

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, належать:

- участь у реалізації загальнодержавних і регіональних програм використання та охорони земель;
- погодження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок;
- визначення переліку земель, на яких застосовується обмеження щодо вирощування генетично модифікованих сортів рослин;
- участь у здійсненні природно-сільськогосподарського, екологоекономічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель;
- участь у розробленні та здійсненні заходів щодо економічного стимулювання використання та охорони земель;
- здійснення міжнародного співробітництва з питань охорони земель.

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, належать:

- здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про використання та охорону земель щодо:

- консервації деградованих і малопродуктивних земель;
- збереження водно-болотних угідь;
- виконання екологічних вимог при наданні у власність і користування, у тому числі в оренду, земельних ділянок;
- здійснення заходів щодо запобігання забрудненню земель хімічними і радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами;
- дотримання режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, а також територій, що підлягають особливій охороні;
- дотримання екологічних нормативів з питань використання та охорони земель;
- установа та використання водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також щодо дотримання режиму використання їх територій;
- ведення будівельних, днопоглиблювальних робіт, видобування піску і гравію, прокладення кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду;
- звернення до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді обмеження чи зупинення (тимчасово) або припинення діяльності підприємств і об'єктів незалежно від їх підпорядкування та форм власності відповідно до закону, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням законодавства про охорону земель;
- подання позовів про відшкодування шкоди і втрат, заподіяних внаслідок порушення законодавства України про охорону земель.

Відповідальність згідно із законом несуть юридичні і фізичні особи, винні в порушенні законодавства України про охорону земель. Застосування заходів дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від відшкодування шкоди, заподіяної земельним ресурсам. Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства України про охорону земель, підлягає відшкодуванню в повному обсязі

Лекція 6-7

Правова охорона, використання й відтворення вод

Під правовою охороною вод розуміють закріплену в законодавстві систему державних та суспільних заходів, спрямовану на запобігання забрудненню, засміченню, вичерпанню вод та організацію раціонального використання водних ресурсів для задоволення потреб народного господарства і забезпечення матеріальних, екологічних і культурно-оздоровчих інтересів населення, а також на ліквідацію негативних явищ і поліпшення стану вод.

Перелік основних водоохоронних заходів міститься у Водному кодексі України, який містить усі основні заходи, що виправдали себе на практиці. До основних водоохоронних заходів віднесені:

- утворення водоохоронних зон;
- прибережних захисних смуг;
- зон санітарної охорони;
- смуг відведення, берегових смуг водних шляхів;
- обмеження господарської діяльності в прибережних захисних смугах навколо водойм та на островах.

На охорону водних ресурсів спрямовані і деякі заборонні приписи:

- заборона введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан води;
- заборона скидання у водні об'єкти відходів і сміття;
- заборона підприємствам і громадянам забруднювати, засмічувати поверхні водозаборів, льодового покриву водойм, а також морів.

Заходи запобіжного характеру:

- охорона підземних вод, водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних;
- запобігання забрудненню вод добривами і хімічними засобами захисту рослин;
- розробка умов розміщення, проектування, будівництва, реконструкції підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод та на стан рибогосподарських водних об'єктів;
- охорона внутрішніх морських вод та територіального моря.

Комплекс заходів, спрямованих на запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідацію їх наслідків:

- залуження та створення лісонасаджень на прибережних захисних смугах, схилах;
- будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, земляних валів, водоскидів, захисних дамб;
- спорудження дренажу.

Завданням водного законодавства є:

- регулювання правових відносин з метою забезпечення збереження, науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки,
- відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання,
- запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків,
- поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування.

Води (водні об'єкти) є виключно *власністю* Українського народу і надаються тільки у користування.

Український народ здійснює право власності на води (водні об'єкти) через Верховну Раду України, місцеві ради.

До *відання Верховної Ради України* в галузі регулювання водних відносин належить:

- законодавче регулювання водних відносин та визначення основних напрямів державної політики в цій галузі;
- розпорядження водним фондом України;
- затвердження загальнодержавних, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

До *компетенції обласних рад* у галузі регулювання водних відносин на їх території належить:

- забезпечення реалізації державної політики у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

- погодження державних цільових, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, участь у їх виконанні;
- розроблення, затвердження та виконання регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- видача дозволів на спеціальне водокористування;
- координація діяльності районних і міських рад з використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- затвердження проектів зон санітарної охорони господарсько-питних водозаборів;
- прийняття у встановленому порядку рішень про віднесення водних об'єктів місцевого значення до об'єктів природно-заповідного фонду чи відповідних категорій особливої охорони;
- встановлення правил користування маломірними суднами на водних об'єктах;
- встановлення у разі потреби більш суворих, ніж у цілому на території України, нормативів якості води у водних об'єктах місцевого значення;
- обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств, установ і організацій у разі порушення ними вимог водного законодавства;
- організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій та стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою дією, із залученням підприємств, установ і організацій в порядку, передбаченому законодавством;
- прийняття за погодженням з державними органами охорони здоров'я та охорони навколишнього природного середовища під час виникнення аварійних ситуацій рішень про скидання стічних вод з накопичувачів у водні об'єкти, якщо це не призведе до перевищення нормативів екологічної безпеки водокористування;
- організація інформування населення про стан водних об'єктів, його зміну та здійснення водоохоронних заходів;
- здійснення контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів.

До відання районних рад у галузі регулювання водних відносин на їх території належить:

- координація роботи сільських, селищних, міських (міст районного підпорядкування) рад під час проведення ними міжтериторіальних водогосподарських і водоохоронних заходів та подання їм відповідної методичної допомоги;
- організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій та стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою дією, залучення у встановленому порядку до цієї роботи підприємств, установ і організацій;
- організація роботи по винесенню в натуру та влаштуванню прибережних захисних смуг вздовж річок, морів та навколо водойм;
- внесення у встановленому порядку пропозицій щодо оголошення водних об'єктів об'єктами природно-заповідного фонду до обласних рад;
- обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств та інших об'єктів у разі порушення ними вимог водного законодавства в межах 65 своєї компетенції;
- встановлення правил загального водокористування;
- здійснення контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- організація інформування населення про стан водних об'єктів, про надзвичайні екологічні ситуації, які можуть негативно вплинути на здоров'я людей, та про заходи, що вживаються для поліпшення стану вод.

До відання сільських, селищних, міських та районних у містах рад у галузі регулювання водних відносин на їх території належить:

- здійснення заходів щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- встановлення правил загального користування водними об'єктами;
- обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств та інших об'єктів в разі порушення ними вимог водного законодавства в межах своєї компетенції;

- організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій та стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою дією, залучення у встановленому порядку до цієї роботи підприємств, установ і організацій;
- організація інформування населення про стан водних об'єктів, а також про надзвичайні екологічні ситуації, які можуть негативно вплинути на здоров'я людей, та про заходи, що вживаються для поліпшення стану вод.

Громадяни та їх об'єднання мають право:

- брати участь у розгляді питань, пов'язаних з використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- виконувати роботи по використанню і охороні вод та відтворенню водних ресурсів за власні кошти та за добровільною участю членів об'єднань громадян;
- брати участь у проведенні перевірок виконання водокористувачами водоохоронних правил і заходів та вносити пропозиції з цих питань;
- проводити громадську екологічну експертизу, обнародувати її результати і передавати їх органам, уповноваженим приймати рішення щодо розміщення, проектування та будівництва нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів;
- здійснювати громадський контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- одержувати у встановленому порядку інформацію про стан водних об'єктів, джерела забруднення та використання вод, про плани і заходи щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- подавати до суду позови про відшкодування збитків, заподіяних державі і громадянам внаслідок забруднення, засмічення та вичерпання вод. Державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюють:

- Кабінет Міністрів України;
- сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи;
- районні, обласні ради;
- органи виконавчої влади.

До відання Кабінету Міністрів України належить:

- реалізація державної політики у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- розпорядження внутрішніми морськими водами, територіальним морем, а також акваторією морських портів;
- здійснення державного контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- визначення пріоритетів водокористування;
- забезпечення розробки державних, цільових, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- визначення порядку діяльності органів виконавчої влади у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, координація їх діяльності;
- встановлення порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування, днопоглиблювальні роботи, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду, а також порядку розроблення та затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та переліку забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується, розроблення та затвердження критеріїв оцінки забруднення підземних горизонтів водних об'єктів;
- прийняття у разі виникнення аварійних ситуацій рішень про скиди стічних вод з накопичувачів у водні об'єкти, якщо вони призводять до перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у цих об'єктах;
- організація і координація робіт, пов'язаних з попередженням та ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха, шкідливої дії вод або погіршенням якості водних ресурсів;
- прийняття рішень про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними вимог водного законодавства;
- затвердження проектів зон санітарної охорони господарсько-питних водозаборів, які забезпечують водопостачання території більш як однієї області;
- керівництво зовнішніми зв'язками України в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

– відведення акваторій морських портів.

До відання *центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики* у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

- забезпечення формування державної політики у сфері охорони та відтворення вод, раціонального використання водних ресурсів;
- розроблення державних цільових, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- розробка і затвердження нормативів і правил, участь у розробці стандартів щодо регулювання використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів в межах своєї компетенції;
- здійснення міжнародного співробітництва з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

До компетенції *центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику* у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

- реалізація державної політики у сфері охорони та відтворення вод (поверхневих, підземних, морських), раціонального використання водних ресурсів;
- участь у реалізації державних цільових, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- організація та здійснення державного моніторингу вод;
- здійснення державної екологічної експертизи;
- видача, анулювання, здійснення переоформлення та видача дублікатів дозволів на проведення робіт на землях водного фонду у межах прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів, у внутрішніх морських водах, лиманах і територіальному морі;
- розроблення і запровадження організаційно-економічних заходів щодо забезпечення охорони і використання вод та відтворення водних ресурсів.

До компетенції *центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику* із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони і раціонального використання вод та відтворення водних ресурсів належить:

- здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону і раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів;

- прийняття у встановленому порядку рішення про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними вимог водного законодавства.

До відання *центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства* належить:

- реалізація державної політики у сфері розвитку водного господарства і меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;

- розробка і встановлення режимів роботи водосховищ комплексного призначення, водогосподарських систем і каналів, затвердження правил їх експлуатації;

- розробка та участь у реалізації державних, цільових, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

- забезпечення потреб населення і галузей економіки у водних ресурсах та здійснення їх міжбасейнового перерозподілу;

- забезпечення функціонування системи державного моніторингу довкілля в частині проведення радіологічних і гідрохімічних спостережень на водних об'єктах комплексного призначення, транскордонних водотоках, водогосподарських системах міжгалузевого і сільськогосподарського водопостачання, в зонах впливу атомних електростанцій;

- проектування, будівництво і експлуатація водогосподарських систем та об'єктів комплексного призначення;

- здійснення заходів щодо екологічного оздоровлення поверхневих вод та догляду за ними;

- ведення державного обліку водокористування та державного водного кадастру;

- погодження клопотань щодо використання поверхневих вод;

- здійснення міжнародного співробітництва у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів прикордонних вод;
- здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням шкідливій дії вод і ліквідацією її наслідків, включаючи протипаводковий захист сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь;
- здійснення контролю за дотриманням режимів роботи водосховищ та водогосподарських систем;
- узагальнення та аналіз звітів водокористувачів щодо використання водних ресурсів;
- погодження нормативів водопостачання;
- здійснення моніторингу якості вод у контрольних створах у районах основних водозаборів комплексного призначення, водогосподарських систем міжгалузевого та сільськогосподарського водопостачання;
- здійснення моніторингу водних об'єктів за радіологічними показниками на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення;
- здійснення заходів щодо екологічного оздоровлення поверхневих вод та догляду за ними;
- розроблення спільно з іншими органами виконавчої влади комплексу заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, зменшення руйнівних наслідків повеней, забезпечення безаварійного пропуску паводкових вод та льодоходу;
- організація виконання робіт, пов'язаних з мінімізацією наслідків шкідливої дії вод, у тому числі захистом від підтоплення, протипаводковим і протиповеневим захистом сільських населених пунктів та сільськогосподарських земель;
- розроблення схем комплексного використання та охорони водних ресурсів, формування довгострокових прогнозів водогосподарських балансів, участь у вирішенні питань, пов'язаних з міждержавним розподілом стоку річок і використанням прикордонних вод;
- здійснення паспортизації річок і джерел питного водопостачання;
- розроблення заходів щодо забезпечення централізованим водопостачанням сільських населених пунктів, що користуються привізною водою;

– погодження документації із землеустрою щодо відповідності зазначеної документації водному законодавству.

До відання *центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр* належить:

- видача спеціальних дозволів на користування надрами для розробки родовищ підземних вод;
- ведення державного обліку підземних вод та водного кадастру;
- ведення державного моніторингу підземних вод;
- виявлення недіючих свердловин і вжиття заходів щодо їх ліквідації або ремонту і подальшого використання;
- здійснення державного геологічного контролю за веденням пошуковорозвідувальних та інших робіт щодо геологічного вивчення підземних вод.

До компетенції *обласних, державних адміністрацій*, належить:

- видача дозволів на спеціальне водокористування;
- погодження проектів водоохоронних зон.

можуть бути підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи. Водокористувачі можуть бути первинними і вторинними. *Первинні водокористувачі* – це ті, що мають власні водозабірні споруди і відповідне *Водокористувачами* в Україні обладнання для забору води. *Вторинні водокористувачі* (абоненти) – це ті, що не мають власних водозабірних споруд і отримують воду з водозабірних споруд первинних водокористувачів та скидають стічні води в їх системи на умовах, що встановлюються між ними. Вторинні водокористувачі можуть здійснювати скидання стічних вод у водні об'єкти також на підставі дозволів на спеціальне водокористування. Водокористувачі мають *право*:

- здійснювати загальне та спеціальне водокористування;
- використовувати водні об'єкти на умовах оренди;
- вимагати від власника водного об'єкта або водопровідної системи підтримання належної якості води за умовами водокористування;

- споруджувати гідротехнічні та інші водогосподарські об'єкти, здійснювати їх реконструкцію і ремонт;
- передавати для використання воду іншим водокористувачам на визначених умовах.

Водокористувачі зобов'язані:

- економно використовувати водні ресурси, дбати про їх відтворення і поліпшення якості вод;
- використовувати воду відповідно до цілей та умов їх надання;
- дотримувати встановлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та встановлених лімітів забору води, лімітів використання води та лімітів скидання забруднюючих речовин, а також санітарних та інших вимог щодо впорядкування своєї території;
- використовувати ефективні сучасні технічні засоби і технології для утримання своєї території в належному стані, а також здійснювати заходи щодо запобігання забрудненню водних об'єктів водами, що відводяться з неї;
- не допускати порушення прав, наданих іншим водокористувачам, а також заподіяння шкоди господарським об'єктам та об'єктам навколишнього природного середовища;
- утримувати в належному стані зони санітарної охорони джерел питного та господарсько-побутового водопостачання, прибережні захисні смуги, смуги відведення, берегові смуги водних шляхів, очисні та інші водогосподарські споруди та технічні пристрої;
- здійснювати облік забору та використання вод, вести контроль за якістю і кількістю скинутих у водні об'єкти зворотних вод і забруднюючих речовин та за якістю води водних об'єктів у контрольних створах, а також подавати відповідним органам звіти в порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законодавчими актами;
- здійснювати погоджені у встановленому порядку технологічні, лісомеліоративні, агротехнічні, гідротехнічні, санітарні та інші заходи щодо охорони вод від вичерпання, поліпшення їх стану, а також припинення скидання забруднених стічних вод;

- здійснювати спеціальне водокористування лише за наявності дозволу;
- безперешкодно допускати на свої об'єкти державних інспекторів, а також громадських інспекторів з охорони довкілля, які здійснюють перевірку додержання вимог водного законодавства, і надавати їм безоплатно необхідну інформацію;
- своєчасно сплачувати збори за спеціальне водокористування;
- своєчасно інформувати відповідні центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування про виникнення аварійних забруднень;
- здійснювати невідкладні роботи, пов'язані з ліквідацією наслідків аварій, які можуть спричинити погіршення якості води, та надавати необхідні технічні засоби для ліквідації аварій на об'єктах інших водокористувачів.

Водокористування може бути двох видів – *загальне та спеціальне*. *Загальне* водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів. *Спеціальне* водокористування – це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотними водами із застосуванням каналів.

Лекція 8

Правове регулювання охорони та використання надр

Правове регулювання охорони та використання надр здійснюється згідно з Кодексом України Про надра. До відання Верховної Ради України у сфері регулювання гірничих відносин належить:

- законодавче регулювання гірничих відносин;*
- визначення основних напрямів державної політики у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр.*

До відання Кабінету Міністрів України у галузі охорони надр належить:

- реалізація державної політики у сфері регулювання гірничих відносин;*
- здійснення державного контролю за охороною надр, а також за утворенням та використанням техногенних родовищ;*
- визначення порядку діяльності органів виконавчої влади в галузі охорони надр, координація їх діяльності;*
- забезпечення розробки загальнодержавних та регіональних програм у охорони надр;*
- визначення темпів використання мінерально-сировинної бази;*
- визначення порядку їх охорони, розробки і затвердження відповідних стандартів, норм і правил;*
- встановлення збору за видачу спеціальних дозволів на користування надрами;*
- організація державної експертизи;*
- вирішення питань використання надр для складування і захоронення відходів виробництва та інших шкідливих речовин.*

До компетенції обласних рад належить:

- надання надр у користування для розробки родовищ корисних копалин місцевого значення;*
- розроблення, затвердження та виконання місцевих програм раціонального використання і охорони надр;*
- оголошення геологічних об'єктів, що становлять наукову або культурну цінність, об'єктами природно-заповідного фонду місцевого значення;*
- припинення права на користування ділянкою надр;*

– здійснення контролю за охороною надр.

До відання сільських, селищних, міських та районних рад на їх території належить:

– погодження надання надр у користування з метою геологічного вивчення, розробки родовищ корисних копалин місцевого значення;

– реалізація місцевих програм раціонального використання та охорони надр;

– обмеження діяльності підприємств, установ, організацій і громадян у випадках і в порядку, передбачених цим Кодексом;

– здійснення контролю за охороною надр. Державне управління у галузі охорони надр здійснюють:

– Кабінет Міністрів України;

– центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища;

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр;

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці;

– місцеві органи виконавчої влади. Органи, що здійснюють державне управління у галузі охорони надр, зобов'язані надавати та публікувати інформацію про стан геологічного вивчення, використання і охорони надр в обсязі, необхідному для забезпечення прозорості у видобувних галузях.

Громадяни та їх об'єднання мають право на участь у розробленні та здійсненні заходів з питань раціонального використання та охорони надр, які здійснюють органи виконавчої влади, та органи місцевого самоврядування.

Користувачі надр мають право:

– здійснювати на наданій їм ділянці надр геологічне вивчення, комплексну розробку родовищ корисних копалин згідно з умовами спеціального дозволу.

Користувачі надр зобов'язані:

– використовувати надра відповідно до цілей, для яких їх було надано;

– забезпечувати раціональне, комплексне використання та охорону надр;

- забезпечувати безпеку людей, майна та навколишнього природного середовища;
- приводити земельні ділянки, порушені при користуванні надрами, в стан, придатний для подальшого їх використання у суспільному виробництві;
- надавати та оприлюднювати інформацію про загальнодержавні та місцеві податки і збори, інші платежі, а також про виробничу (господарську) діяльність.

Право користування надрами припиняється у якщо користування надрами з застосуванням методів і способів, що негативно впливають на стан надр, призводять до забруднення навколишнього природного середовища або шкідливих наслідків для здоров'я населення; Право користування надрами припиняється органом, який надав надра у користування, у разі незгоди користувачів – у судовому порядку.

Основними вимогами в галузі охорони надр є:

- забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр;
- дотримання встановленого законодавством порядку надання надр у користування і недопущення самовільного користування надрами;
- раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів;
- недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на збереження запасів корисних копалин, гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи законсервовані, а також підземних споруд;
- охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їх розробку;
- запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і дотримання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей;
- запобігання забрудненню надр при підземному зберіганні нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захороненні шкідливих речовин і відходів виробництва, скиданні стічних вод.

Забороняється проектування і будівництво населених пунктів, промислових комплексів та інших об'єктів без попереднього геологічного вивчення ділянок надр, що підлягають забудові.

Рідкісні геологічні відслонення, мінералогічні утворення, палеонтологічні об'єкти та інші ділянки надр, які становлять особливу наукову або культурну цінність, можуть бути оголошені об'єктами природно-заповідного фонду. У разі виявлення при користуванні надрами рідкісних геологічних відшарувань і мінералогічних утворень, метеоритів, палеонтологічних, археологічних та інших об'єктів, що становлять інтерес для науки і культури, користувачі надр зобов'язані зупинити роботи на відповідній ділянці і повідомити про це заінтересовані державні органи.

Порушення законодавства про надра тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність.

Відповідальність за порушення законодавства про надра несуть особи, винні у:

- самовільному користуванні надрами;*
- порушенні норм, правил і вимог щодо проведення робіт по геологічному вивченню надр;*
- вибірковому виробленні багатих ділянок родовищ, що призводить до наднормативних втрат запасів корисних копалин;*
- наднормативних втратах і погіршенні якості корисних копалин при їх видобуванні;*
- пошкодженнях родовищ корисних копалин, які виключають повністю або суттєво обмежують можливість їх подальшої експлуатації;*
- порушенні встановленого порядку забудови площ залягання корисних копалин;*
- невиконанні правил охорони надр та вимог щодо безпеки людей, майна і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами;*
- знищенні або пошкодженнях геологічних об'єктів, що становлять особливу наукову і культурну цінність; невиконанні вимог щодо приведення гірничих виробок і свердловин, які ліквідовано або законсервовано, в стан, який гарантує*

безпеку людей, а також вимог щодо збереження родовищ, гірничих виробок і свердловин на час консервації. Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодувати збитки, завдані внаслідок порушень законодавства про надра.

Лекція 9.

Правове забезпечення використання та охорони рослинного світу Право лісокористування. Правове регулювання охорони, відтворення і використання тваринного світу

Правове забезпечення використання та охорони рослинного світу здійснюється згідно з Законом України Про рослинний світ. Державне управління у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу здійснюють:

- Кабінет Міністрів України;*
 - місцеві органи виконавчої влади;*
 - органи місцевого самоврядування;*
 - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Громадяни та їх об'єднання мають право брати участь у розгляді центральними органами виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питань, пов'язаних з охороною, використанням та відтворенням рослинного світу, сприяти цим органам у здійсненні заходів щодо охорони, невиснажливого використання та відтворення об'єктів рослинного світу, а також ініціювати відповідні заходи.*
- Порушення законодавства про рослинний світ тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність.*

Відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ несуть особи, винні у:

- самовільному спеціальному використанні природних рослинних ресурсів;*
- порушенні правил загального використання природних рослинних ресурсів;*
- протиправному знищенні або пошкодженні об'єктів рослинного світу;*
- порушенні вимог охорони умов місцезростання об'єктів рослинного світу;*
- порушенні вимог щодо охорони, використання та відтворення рослинного світу під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в дію, експлуатації споруд та об'єктів, застосування технологій, які негативно впливають на стан об'єктів рослинного світу;*

- перевищенні лімітів використання природних рослинних ресурсів;
- самовільному проведенні інтродукції та акліматизації дикорослих видів рослин;
- реалізації лікарської та технічної сировини дикорослих рослин, зібраної без дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів;
- закупівлі лікарської та технічної сировини дикорослих рослин у юридичних або фізичних осіб, які не мають дозволу на їх спеціальне використання;
- порушенні правил вивезення за межі України і ввезення на її територію об'єктів рослинного світу;
- невнесенні збору за використання природних рослинних ресурсів у встановлені строки.

Правове регулювання охорони, відтворення і використання тваринного світу здійснюється згідно з Законом України Про тваринний світ. Громадяни відповідно до закону мають право:

- на загальне і спеціальне використання об'єктів тваринного світу;
- мати у власності окремі об'єкти тваринного світу;
- на компенсацію шкоди, завданої дикими тваринами. Громадяни зобов'язані:
- охороняти тваринний світ і середовище перебування диких тварин;
- сприяти відтворенню відновлюваних об'єктів тваринного світу;
- використовувати об'єкти тваринного світу відповідно до закону;
- відшкодовувати шкоду, заподіяну ними тваринному світу внаслідок порушення вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу.

Державне управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюють:

- Кабінет Міністрів України;
- місцеві державні адміністрації;
- уповноважені центральні органи виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, до яких належать центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища;

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища,*
- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів,*
- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства,*
- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства. Органам місцевого самоврядування законами можуть бути надані окремі повноваження органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.*

До повноважень Кабінету Міністрів України належить:

- забезпечення формування і реалізації державної політики у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;*
- забезпечення державного регулювання і контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;*
- здійснення управління об'єктами тваринного світу державної власності;*
- розроблення та здійснення загальнодержавних програм у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;*
- затвердження порядку встановлення екологічних нормативів, лімітів та видачі відповідних дозволів чи інших документів на право використання об'єктів тваринного світу як природного ресурсу загальнодержавного значення;*
- організація зовнішньоекономічних зв'язків і міжнародного співробітництва у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;*
- координація роботи уповноважених центральних органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.*

До повноважень уповноважених центральних органів виконавчої влади належить:

- реалізація державної політики у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;*

- здійснення державного регулювання і контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- здійснення нормативного регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- організація робіт з охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, збереження та поліпшення середовища їх існування, умов розмноження і шляхів міграції;
- вирішення відповідних питань у сфері користування об'єктами тваринного світу;
- координація діяльності органів державної влади, підприємств, установ, організацій та громадян у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- розроблення порядку видачі відповідних дозволів чи інших документів на право використання об'єктів тваринного світу, а також забезпечення видачі таких документів на право використання об'єктів тваринного світу, які належать до природних ресурсів загальнодержавного значення;
- прийняття рішення про припинення використання об'єктів тваринного світу;
- встановлення лімітів, норм використання об'єктів тваринного світу, вирішення в межах своїх повноважень питань щодо регулювання здійснення полювання, рибальства та інших видів використання об'єктів тваринного світу;
- визначення за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, вартості відповідних дозволів чи інших документів на право добування об'єктів тваринного світу;
- подання в установленому порядку документів з питань надання у користування мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів органам, які уповноважені приймати рішення про надання у користування таких угідь та об'єктів;
- видача відповідних дозволів чи інших документів на право переселення об'єктів тваринного світу, організація роботи з їх штучного відтворення;

- забезпечення ведення державного обліку чисельності та обліку обсягів добування об'єктів тваринного світу;
- організація роботи щодо укладення відповідно до закону з користувачами мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів договорів про умови здійснення діяльності щодо охорони, використання і відтворення тваринного світу, здійснення контролю за виконанням цих договорів;
- ведення моніторингу та державного кадастру тваринного світу.

До повноважень обласних, районних державних адміністрацій належить:

- реалізація державної політики у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу юридичними та фізичними особами;
- розроблення та забезпечення виконання державних, місцевих та інших територіальних програм з питань охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- погодження в установленому порядку питань, що стосуються надання в користування мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів;
- організація і здійснення державного регулювання та контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу, забезпеченням ведення моніторингу, державного кадастру та державного обліку об'єктів тваринного світу, які перебувають на їх території;
- встановлення відповідно до закону обмежень щодо використання об'єктів тваринного світу;
- забезпечення дотримання вимог законодавства у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- погодження питань щодо розміщення підприємств, інших об'єктів, які можуть негативно впливати на стан тваринного світу;
- взаємодія з органами місцевого самоврядування з питань охорони, використання і відтворення тваринного світу;

До повноважень обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах (де вони утворені) рад належить:

- організація розроблення і затвердження республіканських та інших територіальних програм з питань охорони, використання і відтворення тваринного світу;*
- вирішення в установленому законодавством порядку питань щодо надання в користування мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів;*
- організація та здійснення заходів щодо охорони тваринного світу та поліпшення середовища його існування.*

Відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу несуть особи, винні в:

- порушенні встановленого законодавством порядку надання об'єктів тваринного світу в користування;*
- порушенні правил використання об'єктів тваринного світу;*
- незаконному вилученні об'єктів тваринного світу з природного середовища;*
- перевищенні лімітів і порушенні інших встановлених законодавством вимог використання об'єктів тваринного світу;*
- невиконанні вимог державної екологічної експертизи;*
- порушенні встановлених законодавством вимог щодо охорони середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин, самовільному випалюванні сухої рослинності або її залишків;*
- порушенні правил зберігання, транспортування, застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив та інших речовин (препаратів);*
- порушенні правил створення, поповнення, зберігання, використання та державного обліку зоологічних колекцій, торгівлі ними, а також установленого законодавством порядку їх пересилання, ввезення в Україну і вивезення за її митну територію;*
- самовільному або з порушенням установленого законодавством порядку переселенні, акліматизації та схрещуванні тварин, а також виведенні і використанні генетично змінених організмів;*

- жорстокому поводженні з тваринами;
- приховуванні та перекрученні інформації про стан і чисельність об'єктів тваринного світу та їх використання;
- невжитті заходів щодо запобігання загибелі тварин, погіршенню середовища їх існування та ліквідації негативного впливу на тваринний світ;
- порушенні порядку придбання, реалізації, пересилання і вивезення за межі України, ввезення на її територію диких тварин та інших об'єктів тваринного світу;
- невиконанні встановлених законодавством вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України або до переліків видів тварин, що підлягають особливій охороні;
- виготовленні, зберіганні, реалізації та застосуванні заборонених знарядь добування тварин;
- невиконанні законних розпоряджень посадових осіб органів, що здійснюють державний контроль та управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, в порядку та розмірах, встановлених законодавством. Незаконно добуті (зібрані) об'єкти тваринного світу, виготовлена з них продукція, знаряддя правопорушень підлягають безоплатному вилученню.

Дикі тварини та інші об'єкти тваринного світу, що ввезені на територію України або вивозяться за її межі з порушенням законодавства, підлягають конфіскації або безоплатному вилученню і реалізації. У разі вилучення незаконно добутих живих тварин повинні бути вжиті заходи щодо їх збереження, і за можливості – повернення у природне середовище